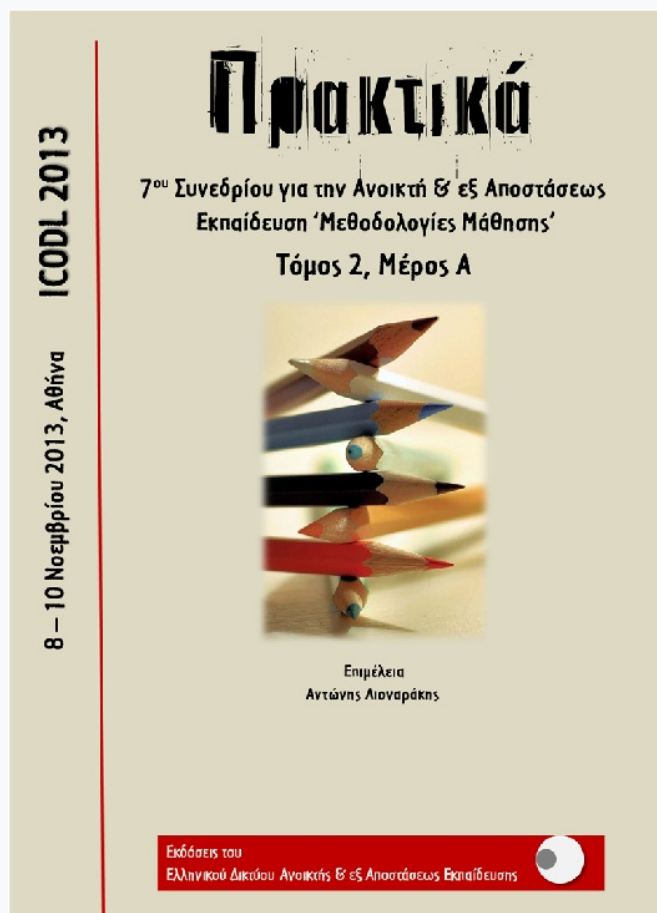


## Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 7, Αρ. 2Α (2013)

Μεθοδολογίες Μάθησης



Νέο πρόγραμμα σπουδών στο Νηπιαγωγείο:  
ερμηνευτική προσέγγιση των στοιχείων της  
παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού

*Ελένη Τουρκοχωρίτη, Έλενα Γρίβα*

doi: [10.12681/icodl.600](https://doi.org/10.12681/icodl.600)

**Νέο πρόγραμμα σπουδών στο Νηπιαγωγείο: ερμηνευτική προσέγγιση των στοιχείων της παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού**

**New curriculum of Early Childhood Education: reflection on the dimensions promoting critical literacy pedagogy**

**Ελένη Τουρκοχωρίτη**

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο  
[tourel48@gmail.com](mailto:tourel48@gmail.com)

**Έλενα Γρίβα**

Επίκουρος Καθηγήτρια  
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας  
[egriva@uowm.gr](mailto:egriva@uowm.gr)

**Abstract**

Critical literacy is related to the ability of an individual to use language to explore the environment critically, perform different social actions, and be aware of the social context by transmitting messages or showing interpretative resistance against standardized messages. This paper attempts to analyze, through an interpretive glance, the Language curriculum of the New School, in order to identify elements of critical literacy and the record modern methods proposed for helping students develop skills and metacognitive strategies with the purpose to enhance their critical awareness of the world and their active participation in the society. The method of Grounded Theory is employed for the critical review of the new curriculum and the identification and analysis of data included in the text, which are related to critical literacy. The analysis considers the five basic components of the curriculum: learning goals, content, methodology, activities and assessment and examines issues related to knowledge and strategies acquired by students, which will provide them with the skills to participate actively and effectively in communication and social practices.

**Keywords:** *literacy, critical literacy, New School Curriculum, critical awareness, strategies*

**Περίληψη**

Ο κριτικός γραμματισμός αφορά στην ικανότητα του ατόμου να προσδιορίζει κριτικά το περιβάλλον του μέσω της γλώσσας, να επιτελεί διάφορες κοινωνικές πράξεις, να κατανοεί το κοινωνικό γίνεσθαι, μεταδίδοντας ή αμφισβητώντας νοήματα ως ενεργός πολίτης. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει με ερμηνευτική ματιά το Πρόγραμμα Σπουδών της Γλώσσας του Νέου Σχολείου, έτσι ώστε να εντοπίσει τα στοιχεία του κριτικού γραμματισμού και τις μεθόδους που προτείνει για να οδηγηθεί ο μαθητής στην απόκτηση ατομικών δεξιοτήτων και μεταγνωστικών στρατηγικών με σκοπό την κριτική επίγνωση του κόσμου και την ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία. Υιοθετήθηκε η μέθοδος της Θεωρητικής Δειγματοληψίας για την κριτική θεώρηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών και τον εντοπισμό και ανάλυση στοιχείων που σχετίζονται με τον κριτικό γραμματισμό. Οι άξονες στους οποίους εστιάζεται η παρούσα εργασία αφορούν στους μαθησιακούς στόχους, το περιεχόμενο, τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και την αξιολόγηση που προτείνει το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Εξετάζονται ζητήματα που σχετίζονται με

τις γνώσεις και στρατηγικές, τις οποίες θα αποκτήσουν οι μαθητές και θα τους εφοδιάσουν με τις δεξιότητες να συμμετέχουν ενεργά και αποτελεσματικά σε επικοινωνιακές και κοινωνικές πρακτικές.

**Λέξεις-κλειδιά:** γραμματισμός, κριτικός γραμματισμός, Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, κριτική επίγνωση, στρατηγικές

### **Εισαγωγή**

Οι αλλαγές στο σύγχρονο κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον επιτάσσουν γρήγορες αλλαγές και στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Οι αλλαγές αυτές μπορούν να γίνουν μέσα από τα προγράμματα σπουδών της τυπικής εκπαίδευσης, του Νηπιαγωγείου, του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα προγράμματα σπουδών επικαιροποιούνται, το σχολείο υλοποιεί τον σκοπό του βάσει του νόμου 1566/85 και τα προγράμματα προσφέρονται στους μαθητές μέσα στις νέες συνθήκες με νέους στόχους, νέα μεθοδολογία και σύμφωνα με τα ιδανικά του ευρωπαϊού πολίτη του 21<sup>ου</sup> αιώνα.

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το νηπιαγωγείο (ΦΕΚ1376/18-10-2001) βρίσκεται ακόμα σε ισχύ. Παρόλα αυτά τα νέα προγράμματα σπουδών έρχονται να καλύψουν τις νέες ανάγκες των μαθητών και των εκπαιδευτικών σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία της γλώσσας, προτάσσοντας την έννοια του κριτικού γραμματισμού μέσα από μια κοινωνική θεώρηση της γλώσσας που τη συνιστά μια σημαντική πηγή κατασκευής και ανταλλαγής νοημάτων (Halliday, 1993). Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να αποδείξει η παρούσα εργασία είναι: Ποια είναι τα στοιχεία του κριτικού γραμματισμού στο νέο πρόγραμμα σπουδών; Υπάρχουν παρόμοια στοιχεία στο ΔΕΠΠΣ; Καλλιεργείται μέσα από το ΔΕΠΠΣ και μέσα από το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών το πρόγραμμα του κριτικού γραμματισμού; Η παρούσα εργασία έχει την εξής δομή: στο θεωρητικό πλαίσιο παρουσιάζονται ο σκοπός της εργασίας και η μεθοδολογία, τα χαρακτηριστικά του Γραμματισμού και του Κριτικού Γραμματισμού, στο ερευνητικό μέρος γίνεται αναφορά στο Πρόγραμμα Σπουδών του Νέου Σχολείου και εστιάζεται και σχολιάζει τα στοιχεία γραμματισμού που αποτυπώνονται στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ).

### **Από τον Γραμματισμό στον Κριτικό Γραμματισμό.**

Η έννοια του γραμματισμού, η οποία αποτελεί έναν σχετικά νέο όρο του ελληνικού λεξιλογίου (Μητσικοπούλου, 2001), αρχικά περιελάμβανε ένα σύνολο δεξιοτήτων που πρέπει να κατέχει το άτομο για τη γραφή και την ανάγνωση. Για την UNESCO (1956) αποτελεί ένα σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων στη γραφή και στην ανάγνωση που επιτρέπουν σε ένα άτομο να εμπλακεί στις εγγράμματες δραστηριότητες της ομάδας του. Επιπλέον, έχει προσδιοριστεί ως η ικανότητα ελέγχου της ζωής και του περιβάλλοντος δια του λόγου με τρόπο ορθολογικό (Traves, 1992, στο Ντίνας 2013). Με άλλα λόγια, ο γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να προσαρμόζεται στο κοινωνικό περιβάλλον, με τη γνώση αξιοποιώντας τις γλωσσικές δεξιότητες που κατέχει.

Ο γραμματισμός, ο οποίος για δεκαετίες ορίζονταν ως το σύνολο των δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ανάγνωση και γραφή, υπερβαίνει πλέον την έννοια του Αλφαριθμητισμού, αποκτά ποικίλες εκφάνσεις (αναδυόμενος, σχολικός, οικογενειακός, πολιτισμικός γραμματισμός κ.λ.π.) και ενσωματώνει την έννοια μιας κοινωνικής πρακτικής (κριτικός γραμματισμός). Σύμφωνα με τον Gee (1993), ο γραμματισμός

αποτελεί ένα περίπλοκο φαινόμενο και αποτελεί έναν κοινωνικό θεσμό που συνδυάζει πολλαπλές κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές και γνωστικές παραμέτρους, η γνώση των οποίων προσφέρει στο άτομο πολιτική χειραφέτηση και τον καθιστά ικανό να διακριθεί σε αριθμητικό, οπτικό, γλωσσικό, τεχνολογικό, ηθικό, πολιτισμικό, κριτικό γραμματισμό κ.α. Στην ίδια κατεύθυνση κινούμενος και ο Baynham (1992) υποστηρίζει πως για μια σύγχρονη κοινωνία βασική προϋπόθεση είναι η καλλιέργεια ενός ενεργητικού γραμματισμού που «θα επιτρέπει στους ανθρώπους να χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να αυξήσουν την ικανότητά τους να σκέφτονται, να δημιουργούν και να αμφισβητούν, έτσι ώστε να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία» (στο Ντίνας, 2013). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η γλώσσα αποτελεί την ουσιαστική προϋπόθεση της μάθησης, τη διαδικασία μέσω της οποίας η εμπειρία μετατρέπεται σε γνώση (Halliday, 1993).

Ο κριτικός γραμματισμός στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού που σχετίζονται όχι μόνο με τη γλωσσική ικανότητα, αλλά την δημιουργική χρήση ή αμφισβήτηση των κοινωνικών συμβάσεων και κατά συνέπεια στην επιτυχή συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνία. Η επικοινωνιακή ικανότητα πλέον δεν γίνεται αντιληπτή ως η ικανότητα προσαρμογής του λόγου του μαθητή σε αντίστοιχες περιστάσεις επικοινωνίας, αλλά μια δυναμική διαδικασία επιλογής κατάλληλων στρατηγικών για την ενεργή συμμετοχή του στην κοινωνία. Μέσα από τη γλώσσα αμφισβητούμε κυρίαρχα νοήματα που προωθούν τις ανισότητες ή συντασσόμαστε με οπτικές που κυριαρχούν στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Κωστούλη, 2013). Δηλαδή, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του κριτικού γραμματισμού είναι η καλλιέργεια στρατηγικών μέσα από τις οποίες τα άτομα δεν αποδέχονται ως φυσικούς τους κυρίαρχους θεσμούς αλλά τους αμφισβητούν, κατασκευάζοντας διαφορετικές οπτικές του κόσμου.

Η έννοια της αμφισβήτησης συσχετίζεται με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης απέναντι στις κυρίαρχες κοινωνικές πρακτικές. Ουσιαστικά, ο κριτικός γραμματισμός επιχειρεί να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο γλωσσικά στοιχεία και γλωσσικές χρήσεις προβάλλουν σχέσεις εξουσίας και ιδεολογίες, τις οποίες τα άτομα δεν αντιλαμβάνονται (Fairclough, 1992).

Στοιχεία που χαρακτηρίζουν και αποτυπώνουν τον κριτικό γραμματισμό είναι:

- Η γλωσσική χρήση διαμορφώνει την κοινωνία και διαμορφώνεται από αυτή.
- Ο λόγος έχει τη δύναμη να διαμορφώνει τη γνώση, αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις και τις κοινωνικές ταυτότητες.
- Ο λόγος εμπεριέχει ιδεολογικά στοιχεία και διαμορφώνεται από τις σχέσεις της εξουσίας.
- Η κριτική μελέτη της γλώσσας έχει ως στόχο να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία και ο λόγος αλληλοσχετίζονται και αλλοδιαμορφώνονται (Fairclough, 1992).

Για να εφαρμοστεί ο κριτικός γραμματισμός απαιτείται η ανάδειξη νέων τρόπων διαπραγμάτευσης των κειμένων που παράγονται στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, έτσι ώστε να καλλιεργείται ένα επαρκές σώμα γνώσεων και δεξιοτήτων, αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που απαρτίζουν τη σύγχρονη δημοκρατική πολιτότητα που απαιτούνται από την κοινωνία του 21<sup>ου</sup> αιώνα (Χατζησαββίδης, 2013).

### **Σκοπός της εργασίας**

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός και ο σχολιασμός των στοιχείων του Προγράμματος Σπουδών του Νέου Σχολείου, που ξεκίνησε από το 2011 να

εφαρμόζεται πιλοτικά σε 21 νηπιαγωγεία, τα οποία α) αναδεικνύουν τον προσανατολισμό τους στην προώθηση του κριτικού γραμματισμού, δηλαδή την καλλιέργεια του γραμματισμού όχι ως συνόλου αυτόνομων ατομικών δεξιοτήτων, αλλά ως κοινωνικής πρακτικής, β) επηρεάζουν και διαμορφώνουν νέες παιδαγωγικές πρακτικές που καλλιεργούν την κριτική σκέψη.

Όπως προαναφέρθηκε, η έννοια του κριτικού γραμματισμού είναι νεωτερική, αποτελεί καινοτομία για τη διδασκαλία των γλωσσικών μαθημάτων. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της γνώσης σε συνδυασμό με τις εμπειρίες που φέρνουν τα παιδιά στην τάξη, καθώς και η αλληλόδραση που προωθείται μεταξύ των μαθητών, η ανάπτυξη των μεταγνωστικών δεξιοτήτων και η καλλιέργεια της κριτικής επίγνωσης αποτελούν τις βασικές αρχές της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού.

### **Μέθοδος**

Για την ανάλυση των ερευνητικών ερωτημάτων και την ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της θεωρητικής δειγματοληπτικής στρατηγικής, «The Grounded Theory» (Glaser και Strauss, 1967). Επιλέχθηκε το συγκεκριμένο υλικό του Νέου Προγράμματος Σπουδών ως αυθεντικό, γνήσιο, αξιόπιστο και ακριβές υλικό για να γίνει ανάλυση και να παρουσιαστούν τα ερευνητικά δεδομένα επειδή αποτελεί πρωτογενές υλικό και βασικό οδηγό στη διδασκαλία της γλώσσας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Τα δεδομένα αναλύθηκαν ερμηνευτικά. Έγινε προσπάθεια να παρουσιαστεί κριτικά η διάσταση του κριτικού γραμματισμού στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Επιλέχθηκε να γίνει μια ανάγνωση μέσα και πέρα από τα δεδομένα αυτά καθαυτά. Η κατάταξη και οργάνωση και ερμηνεία των δεδομένων παρουσιάστηκαν με μη διατημηματικό τρόπο. Αυτό σημαίνει ότι τα στοιχεία είναι διάχυτα σε όλο το υλικό. Η οντολογική προσέγγιση της εργασίας έγκειται στο ότι η μελέτη του κριτικού γραμματισμού αποτελεί μια νέα φιλοσοφία για την εκπαιδευτική κοινότητα η οποία πρέπει να κατανοηθεί, μελετηθεί, αναλυθεί, εφαρμοστεί και αξιολογηθεί.

### **Αποτελέσματα από την κριτική θεώρηση του Προγράμματος Σπουδών**

Η γλώσσα αποτελεί μια περίπλοκη ανθρώπινη δεξιότητα που δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να επικοινωνήσει και να δομήσει τις διαπροσωπικές του σχέσεις, να μοιραστεί τις εμπειρίες του, να γνωρίσει τον κόσμο γύρω του, να κοινωνικοποιηθεί, να διαμορφώσει αξίες και στάσεις. Αυτές οι λειτουργίες της γλώσσας αποτελούν τον βασικό σκοπό στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών μέσα από μια προσέγγιση τελείως επικοινωνιακή και λειτουργική, παρουσιάζοντας μια λίστα γλωσσικών πράξεων που πρέπει να υλοποιήσει ο μαθητής-χρήστης της γλώσσας για συγκεκριμένους επικοινωνιακούς σκοπούς που έχουν νόημα για τα παιδιά.

Συγκεκριμένα στη διδασκαλία της γλώσσας σε ό,τι αφορά στην προφορική επικοινωνία αναφέρεται: «οι ικανότητες που επιδιώκεται να αναπτύξουν οι μαθητές είναι να διηγούνται, να αφηγούνται, να περιγράφουν, να εξηγούν, να ερμηνεύουν, να συμμετέχουν σε συζητήσεις, να επιχειρηματολογούν, να βελτιώνουν και να εμπλουτίζουν τον προφορικό τους λόγο» (ΔΕΠΠΣ, σ. 19571-2,). Στην ενότητα που αφορά στην ανάγνωση γίνεται αναφορά στην εξοικείωση των παιδιών με ποικίλα κειμενικά είδη, καθώς «οι μαθητές θα πρέπει να έρχονται αβίαστα σε επαφή με τις διάφορες εκδοχές του γραπτού λόγου, ώστε να τους δίνονται οι ευκαιρίες να τις αναγνωρίζουν εξωτερικά-τυπογραφικά χαρακτηριστικά, να συνειδητοποιούν ότι οι διαφορετικές εκδοχές του γραπτού λόγου μεταφέρουν μηνύματα με διαφορετικό τρόπο, να απομνημονεύουν μικρά κείμενα, να ακούν και να κατανοούν μια διήγηση, να

συλλέγουν πληροφορίες, να αναγνωρίζουν οικείες λέξεις...» (ΔΕΠΠΣ, σ.19572-19576). Τέλος στη γραφή και στη γραπτή έκφραση οι ικανότητες που επιδιώκεται να αναπτυχθούν είναι: «να ευαισθητοποιούνται στην αξία της γραφής ως μέσο επικοινωνίας, ανταλλαγής ιδεών και πληροφοριών, ως πηγή ευχαρίστησης και απόλαυσης, να κρατούν μολύβι, να γράφουν το όνομα τους, να παροτρύνονται να παράγουν ψευδοκείμενα, να γράφουν πράγματα που έχουν νόημα για τα ίδια τα παιδιά και συνδέονται με τις δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου» (ΔΕΠΠΣ, σ.19576-19577).

Από την άλλη, στο νέο πρόγραμμα σπουδών, το αντικείμενο της γλωσσικής διδασκαλίας δεν περιορίζεται στη στενή έννοια της γλωσσικής καλλιέργειας, αλλά στοχεύει στην καλλιέργεια της επίγνωσης του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια. Χαρακτηρίζεται ως « ένα πρόγραμμα που στηρίζεται στις αρχές του κριτικού γραμματισμού, σύμφωνα με τον οποίο κάθε πολιτισμικό προϊόν όπως η γλώσσα αποτελεί ένα πολυεπίπεδο πλέγμα ιδεολογικών, κοινωνικών και τεχνολογικών διεργασιών» (ΝΠΣ 2<sup>ος</sup> τόμος, σ.203). Η διδασκαλία, μέσα από κατάλληλες και ουσιαστικές δραστηριότητες, οδηγεί το νήπιο:

- Στη γνωριμία με τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά της μητρικής του γλώσσας.
- Στην επαρκή χρήση του γλωσσικού συστήματος ανάλογα με το πλαίσιο επικοινωνίας και το σκοπό.
- Στην ικανότητα να αμφισβητεί, να αξιολογεί και να αναδιατυπώνει το λόγο του.
- Στην κριτική ανάλυση των κειμένων με τα οποία έρχεται σε επαφή και στην κατανόηση των μηνυμάτων που μεταφέρουν (Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, σ.203-204) .

Οι παραπάνω ικανότητες που απαιτούνται, εντοπίζονται και στον οδηγό του Εκπαιδευτικού για το πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου, όπου αρχικά αναφέρεται ότι: « περιγράφει τους στόχους της εκπαίδευσης και της αγωγής που παρέχεται στο νηπιαγωγείο για παιδιά 4 -6 ετών, έτσι όπως ορίζονται από τις κατευθύνσεις και προτεραιότητες του Νέου Σχολείου (ΥΠΔΒΜΘ) της Ευρωπαϊκής ένωσης». Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή οδηγία του 2006/L394 « Βασικές ικανότητες για τη Δια Βίου Μάθηση: Ένα βασικό πλαίσιο αναφοράς» οι βασικές ικανότητες που πρέπει να έχει ο ευρωπαίος πολίτης είναι: α) επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, β) επικοινωνία στις ξένες γλώσσες, γ) μαθηματική ικανότητα και βασικές ικανότητες στην επιστήμη και στην τεχνολογία, δ) ψηφιακή ικανότητα, ε) μεταγνωστικές ικανότητες, στ) κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη ζ) πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα και η) πολιτισμική συνείδηση. Ερμηνεύοντας τις παραπάνω θέσεις γίνεται εμφανές ότι ο γραμματισμός σε ποικίλες εκδοχές του (αριθμητικός, οπτικός, γλωσσικός, τεχνολογικός, ηθικός, πολιτισμικός, κριτικός γραμματισμός κ.α.) εμπεριέχεται σε όλες τις βασικές ικανότητες/δεξιότητες και αποτελούν προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη του αυτόνομου και ενεργού πολίτη.

Στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών η κατανόηση της γλώσσας αποτελεί ταυτόχρονα μια αναλυτική και στοχαστική διαδικασία κατά την οποία οι μαθητές δομούν, κατανοούν και ερμηνεύουν το μήνυμα που παράγεται μέσα από την αλληλόδραση. Μέσα από αυτή τη διαδικασία της διαδραστικής στοχαστικής θεώρησης, οι μαθητές διαπιστώνουν την πολυπλοκότητα, τη μεταβλητότητα και μερικές φορές τις αντιφάσεις στη χρήση της γλώσσας. Οι μαθητές θα πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τη γλώσσα με αυτοπεποίθηση για την ενδοσχολική και

εξωσχολική επικοινωνία για διαφορετικούς σκοπούς σε διάφορα πλαίσια, συμμετέχοντας αποτελεσματικά στην κοινωνία μελλοντικά, ως ενεργοί πολίτες.

Το πρόγραμμα του νέου σχολείου δομείται γύρω από πέντε βασικούς πυλώνες: α) οι μαθησιακοί στόχοι που αναμένεται να αναπτύξουν οι μαθητές και οι μαθήτριες, β) το περιεχόμενο που περιλαμβάνει διάφορα κειμενικά είδη και οι θεματικές ενότητες που σχετίζονται με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, γ) οι δραστηριότητες που θα βοηθήσουν τα νήπια στην υλοποίηση του στόχου, δ) οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που συμβάλλουν στην υλοποίηση του στόχου, ε) αξιολόγηση.

### ***Οι μαθησιακοί στόχοι και το περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών***

Οι μαθησιακοί στόχοι διαπερνούν όλες τις θεματικές ενότητες, έτσι ώστε να αποκτηθούν γνώσεις και να αναπτυχθούν στάσεις, δεξιότητες και συμπεριφορές αναλύοντας με κριτικό πνεύμα τα ποικίλα οπτικά, ψηφιακά και ακουστικά κείμενα. Οι γλωσσικές μορφές παρουσιάζονται ως ενδείκτες κοινωνικών παραμέτρων και ως μηχανισμοί δόμησης ταυτοτήτων, ιδεολογίας, στάσεων και συμπεριφορών (Γρίβα, 2013). Οι στόχοι δεν περιορίζονται μόνο στο να είναι σε θέση οι μαθητές να αποκτήσουν τις δεξιότητες κατανόησης και παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου, ώστε να είναι σε θέση να κατανοούν και να μεταδίδουν γλωσσικά μηνύματα ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας και το κειμενικό είδος. Επιπλέον εστιάζονται στη δυνατότητα των μαθητών να κατανοήσουν ότι η ανάγνωση και η γραφή είναι δραστηριότητες κατασκευής νοήματος και επίλυσης προβλήματος και να αντιληφθούν τη σχέση οπτικού και λεκτικού γραμματισμού.

Η παραγωγή του προφορικού και του γραπτού λόγου αποτελεί διαδικασία συνεργατική και ταυτόχρονα δημιουργική για τους μαθητές. Η διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής δεν επικεντρώνεται απλώς στην ανάπτυξη γενικών γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων που αφορούν στην παραγωγή και κατανόηση γλωσσικών μόνο κειμένων, αλλά αποσκοπεί στη μεταφορά και στην κριτική εφαρμογή των δεξιοτήτων αυτών στα νέα πλαίσια. Οι μαθητές θα πρέπει ν' αναπτύξουν τον έλεγχο των διαδικασιών που σχετίζονται με την σκόπιμη και αποτελεσματική χρήση της γλώσσας μέσα από την ανάγνωση, τη γραφή και την προφορική επικοινωνία.

Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι το πρόγραμμα του νέου σχολείου είναι ανοικτού τύπου σε σχέση με την οργάνωση της ύλης και η διδασκαλία της γλώσσας δεν αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο διδασκαλίας αλλά και ως μέσο διδασκαλίας που διαπερνά όλα τα διακριτά γνωστικά αντικείμενα και παράλληλα παρέχει την ευχέρεια στον εκπαιδευτικό να επιλέξει το εκπαιδευτικό υλικό που θα χρησιμοποιήσει.

Το κείμενο αντιμετωπίζεται σε σχέση με το πλαίσιο επικοινωνίας ως γλωσσική και νοηματική δομή, αλλά και ως κοινωνική πράξη. Προωθείται η δημιουργικότητα των μαθητών μέσα από την εμπλοκή τους σε παραγωγή ποικίλων κειμενικών ειδών. Η ύπαρξη ποικίλων κειμενικών ειδών, τα οποία διαπλέκονται μέσα σε θεματικό-εννοιολογικό πλαίσιο φέρνει τους μαθητές αντιμέτωπους με μια κατάσταση η οποία απαιτεί για την προσέγγιση και την κατανόησή της γλωσσικές, επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες που θα τα βοηθήσουν να γίνουν ισότιμοι και δημιουργικοί πολίτες, να ελέγξουν και να διαχειριστούν τη ζωή τους διά του λόγου και να είναι σε θέση να συνδιαμορφώνουν κριτικά το πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι. Άρα η διδασκαλία, μέσα από την κατανόηση και ερμηνεία αυτών των κειμένων, έχει σκοπό την ανάπτυξη δεξιοτήτων και στρατηγικών που θα καταστήσουν μελλοντικά ικανά τα άτομα να αξιολογούν, να κρίνουν και αμφισβητούν την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα και το κοινωνικό γίγνεσθαι.

### **Μεθοδολογικές προσεγγίσεις**

Οι δραστηριότητες και οι πηγές που συμπεριλαμβάνονται στοχεύουν στην παροχή της δυνατότητας στους μαθητές να εργαστούν αποτελεσματικά προς την κατεύθυνση της υλοποίησης των στόχων. Οι δραστηριότητες επικεντρώνονται στην κατανόηση, παραγωγή και κριτική επεξεργασία αυθεντικών κειμένων, καθώς και στην επαναδιατύπωση των κειμένων των μαθητών με σκοπό τη βελτίωση της επικοινωνιακής επάρκειας των μαθητών. Συγκεκριμένα οι δεξιότητες παραγωγής και κατανόησης του προφορικού και του γραπτού λόγου καλλιεργούνται μέσα από δραστηριότητες που βοηθούν τα παιδιά να:

- Αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά που έχουν και τη λειτουργία που επιτελούν τα διάφορα κειμενικά είδη.
- Αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά που έχουν οι συμμετέχοντες σε μια επικοινωνία όπως αυτά αποτυπώνονται στο λόγο τους.
- Αξιοποιούν το συγκεκριμένο αλλά και τη λειτουργία επιμέρους γλωσσικών στοιχείων του κειμένου για τη συνολική κατανόηση του κειμένου.
- Αξιολογούν την αποτελεσματικότητα του κειμένου.
- Σχεδιάζουν τα δικά τους κείμενα προφορικά ή γραπτά επιλέγοντας τα στοιχεία που θα χρησιμοποιήσουν κάθε φορά, ώστε το κείμενο τους να είναι αποτελεσματικό.

Στο επίκεντρο βρίσκονται οι ανάγκες των μαθητών και η προϋπάρχουσα εμπειρία τους και η υιοθέτηση πολυμεθοδικών διδακτικών προσεγγίσεων που θα δώσουν τη δυνατότητα στους μαθητές να επιτύχουν τους στόχους που είναι κατάλληλοι για το συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξής τους. *«Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιέργεια στην τάξη στρατηγικών εκμάθησης της γλώσσας καθώς και επικοινωνιακών στρατηγικών»* (Π.Σ, σ.205). Οι πολυγραμματισμοί αποτελούν μια στρατηγική, επειδή προωθούν δύο διακριτές διαστάσεις της γλώσσας: από τη μια παρουσιάζεται η αυξανόμενη ποικιλία κειμενικών ειδών κατασκευάζοντας νοήματα πολυτροπικά σε συνδυασμό ποικίλων σημειωτικών τρόπων και από την άλλη η συνεχής πολιτισμική και γλωσσική διαφορετικότητα αλλάζει και τροποποιεί κάθε φορά το νόημα ανάλογα με το πλαίσιο της επικοινωνίας (ΝΠΣ, 1<sup>ος</sup> τόμος σ.10-11).

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που ξεχωρίζει στο νέο πρόγραμμα είναι η έμφαση στη λογοτεχνία αφού όπως αναφέρεται *«βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι η κριτική αγωγή στο σύγχρονο πολιτισμό»* (Π.Σ.Δ., σ.22). Μέσα από την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης ως *«ένας πειθαρχημένος τρόπος σκέψης που χρησιμοποιεί κάποιος για να αιτιολογήσει απόψεις, επιλογές ή να αξιολογήσει διάφορα δεδομένα»* (Π.Σ.1<sup>ος</sup> τόμος, σ.13).

Γίνεται φανερό ότι οι γλωσσικές και κοινωνικές δεξιότητες αποτελούν προαπαιτούμενο για το μελλοντικό ενεργό πολίτη και ως εκ τούτου πρέπει να καλλιεργηθούν μέσα από το νέο σχολείο. Οι μαθητές θα πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν προφορική και γραπτή γλώσσα αποτελεσματικά, να κατανοούν προφορικό και γραπτό λόγο και να σχολιάζουν κριτικά μηνύματα. Με άλλα λόγια η γλώσσα είναι το μέσο για τη μετάδοση αξιών και πολιτισμικών στοιχείων. Κατά συνέπεια, οι μαθητές θα πρέπει να αναπτύξουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να συμμετέχουν με αυτοπεποίθηση στην ευρύτερη κοινότητα.

### **Αξιολόγηση**

Αναπόσπαστο μέρος του ΠΣ αποτελεί η εναλλακτική αξιολόγηση, καθώς οι τυπικές μορφές αξιολόγησης από μόνες τους δεν καλύπτουν μια διαμορφωτικού τύπου

αξιολόγηση, η οποία «επιτρέπει τον έλεγχο της εξελικτικής πορείας των μαθητών και των μαθητριών σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς στόχους και παρέχει στον/στην εκπαιδευτικό πληροφορίες, ώστε να βελτιώσει γενικότερα τη μαθησιακή διαδικασία» (ΠΣΔ, σ.21). Γι' αυτό, στο συγκεκριμένο ΠΣ μεγάλη βαρύτητα έχει η υιοθέτηση αξιολογικών διαδικασιών και τεχνικών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και να ενσωματωθούν στις καθημερινές δραστηριότητες της τάξης, αλλά ακόμη και στο εξωσχολικό πλαίσιο (Green, 1998. Mertler, 2003. Wiggins, 2006). Σε αυτές τις αξιολογικές τεχνικές που έχουν κυρίως διαμορφωτικό χαρακτήρα και παρέχουν σημαντικές δυνατότητες ανατροφοδότησης συγκαταλέγει το ΠΣ τον φάκελο αξιολόγησης για τη γλώσσα (portfolio), τη συστηματική παρατήρηση, την αξιολόγηση μέσω των σχεδίων εργασίας και την αυτο/ετεροαξιολόγηση.

Οι μέθοδοι αυτοί αξιολόγησης συγκαταλέγονται στις καινοτόμες πρακτικές, καθώς ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει και να αξιολογεί τις ικανότητές του μέσα από δραστηριότητες που αντανακλούν όσο το δυνατό πιο αληθινές καταστάσεις χρήσης της γλώσσας. Με άλλα λόγια η αξιολόγηση δεν είναι μια διαδικασία αποκομμένη από τη διδασκαλία αλλά είναι ενσωματωμένη σ' αυτή. Σε αυτό το πλαίσιο αφενός δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές ν' αναπτύσσουν δεξιότητες που τους καθιστούν υπεύθυνους για τη μάθηση τους, ικανούς στη συνεργασία και στην επικοινωνία, αφετέρου προωθούνται οι μεταγνωστικές δεξιότητες των μαθητών και ενισχύεται η κριτική σκέψη.

### **Επιλογικός σχολιασμός**

Η παρούσα εργασία προσπάθησε να εντοπίσει, παρουσιάσει και σχολιάσει στοιχεία του κριτικού γραμματισμού που περιέχονται στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Για το σκοπό αυτό έγινε αρχικά εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων του γραμματισμού και του κριτικού γραμματισμού. Μέσα από την ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου που στηρίχθηκε στην Θεμελιακή Θεωρία (Mason 2003) αναλύθηκε το υλικό των κειμένων του ΠΣ.

Στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, οι στόχοι που διατυπώνονται σε ό,τι αφορά στην κατανόηση του προφορικού και του γραπτού λόγου και στην παραγωγή του προφορικού και του γραπτού λόγου παρουσιάζουν μια συνέχεια και συνέπεια μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες και το θεματοκεντρικό περιεχόμενο. Βασική επιδίωξη είναι να κατακτήσουν οι μαθητές τις δεξιότητες της παραγωγής και πρόσληψης προφορικού και γραπτού λόγου και να μάθουν να εκτιμούν τη 'δυναμική' της γλώσσας και να την χρησιμοποιούν κατάλληλα σε ποικίλες περιστάσεις, αναπτύσσοντας την επίγνωση της χρήσης της σε επίσημες και ανεπίσημες καταστάσεις. Επιπλέον, οι μαθητές καλούνται να ελέγξουν κριτικά το κοινωνικό πλαίσιο και γίνεσθαι ερμηνεύοντας τα νοήματα μέσα και πέρα από αυτά τα κείμενα. Αναπόσπαστο μέρος του παρόντος προγράμματος είναι η καλλιέργεια γνωστικών και μεταγνωστικών στρατηγικών και της ικανότητας κριτικής αποτίμησης των ποικίλων οπτικών, ψηφιακών και ακουστικών κειμένων. Τα νοήματα που συλλέγονται ως πληροφορίες μετασχηματίζονται σε γνώση μέσα από την κριτική θεώρηση τους αναπτύσσοντας μεταγνωστικές δεξιότητες. Μέσα από το σχολικό πλαίσιο, προτείνεται να παρέχονται ευκαιρίες στους μαθητές να εξασκούν την προφορική, γραπτή, και οπτική γλώσσα, να μαθαίνουν για τις δομές και τη χρήση της γλώσσας, καθώς και για την πρόσβαση και χρήση των πληροφοριών μέσα σε ένα πολυτροπικό μαθησιακό περιβάλλον, όπου επαναπροσδιορίζεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού.

Το νέο πρόγραμμα σπουδών (2011) ήρθε να συμπληρώσει το ΔΕΠΠΣ σε θέματα που αφορούν τις σύγχρονες τάσεις στην προσχολική εκπαίδευση, τις παιδαγωγικές και διδακτικές προσεγγίσεις κατάλληλες για μικρά παιδιά, το ρόλο του παιχνιδιού, τη σημασία της καταγραφής της εξέλιξης των παιδιών και την αποτίμηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας για την οποία προτείνονται εναλλακτικές και αυθεντικού τύπου μορφές αξιολόγησης. Οι βασικές δεξιότητες που προωθεί το νέο πρόγραμμα όπως η επικοινωνία, η καλλιέργεια της δημιουργικής και κριτικής σκέψης, η έκφραση στάσεων, απόψεων και προσωπικής ταυτότητας, η αυτονομία και η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων συμβάλλουν σε ενεργούς μαθητές που είναι σε θέση να εφαρμόζουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες με αυτοπεποίθηση, αποτελεσματικά και κατάλληλα σε σύνθετες και μεταβαλλόμενες περιστάσεις, τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό πλαίσιο.

### Βιβλιογραφία

- Γρίβα, Ε. (2013). Σημειώσεις από το σεμινάριο *Κριτικός γραμματισμός με έμφαση Στη Σύγχρονη Διδακτική Πράξη*. Εργαστήρι Γλώσσας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. ΟΕΔΒ.
- ΥΠΕΠΘ (2001). *ΔΕΠΠΣ. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006). Βασικές Ικανότητες για τη Δια Βίου Μάθηση: Ένα Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς, L394. *Υπηρεσία των επίσημων εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*. Λουξεμβούργο. [http://ec.europa.eu/dgs/education\\_culture/publ/pdf/l-learning/keycomp\\_el.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/l-learning/keycomp_el.pdf).
- Κουλουμπάρη, Α. (2003). *Εφαρμογή της Διαθεματικής προσέγγισης στα Προγράμματα σπουδών στη διδασκαλία και στα σχολικά βιβλία στη διεύθυνση* [www.pischools.gr/lessons/meleti/articles/depps\\_nearpaideia.doc](http://www.pischools.gr/lessons/meleti/articles/depps_nearpaideia.doc).
- Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1997). *Η Ψυχολογία της Σκέψης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μήτσης, Ν. (1996). *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη Διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μητσοκοπούλου, Β. (2001). *Λόγος και κείμενο*. Στο Ηλεκτρονικός κόμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων στο μάθημα της γλωσσικής αγωγής και συμπεριφοράς στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας). *Γλώσσα: Θεωρία- Διδασκαλία. Γένη και είδη λόγου*. [www.komvos.edu.gr](http://www.komvos.edu.gr).
- Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας της αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας στη υποχρεωτική εκπαίδευση Νέο Σχολείο (Σχολείο 21<sup>ου</sup> αιώνα). Οριζόντια Πράξη MIS:295450. Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσας & της Λογοτεχνίας Στο Δημοτικό Σχολείο & το Γυμνάσιο.
- Ντίνας, Κ. (2013). Σημειώσεις από το σεμινάριο *Κριτικός γραμματισμός με έμφαση στη Σύγχρονη Διδακτική Πράξη* με θέμα «Γλωσσικός Κριτικός Γραμματισμός». Εργαστήρι Γλώσσας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.
- Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου (2011) Υπευθ. Έργου: Μπιρμπίλη Μ. ΕΣΠΑ 2007-2013\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π.1-2-3.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2013). Σημειώσεις με θέμα «Παιδαγωγικός Κριτικός Γραμματισμός» από το σεμινάριο «Κριτικός γραμματισμός με έμφαση στη Σύγχρονη Διδακτική Πράξη». Εργαστήρι Γλώσσας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.
- Χατζησαββίδης, Σ., Ντίνας, Κ., Κυρίδης Α., Τσακίριδου, Ε., Ζωγράφου, Μ. & Αγγελάκη, Χ. (2003). Οι νηπιαγωγοί επιχειρούν μια πρώτη αποτίμηση του νέου προγράμματος γλωσσικής διδασκαλίας για το ελληνικό νηπιαγωγείο. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 35.
- Dodge, D.T. & Colker, L.J. (1998). *The creative Curriculum for early childhood*. Washington DC: Teaching Strategies.

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Ferreiro, E. & Gomez Palacio, M. (1998). *Lire-ecrire al ecole, comment s'y apprennent ils?* Lyon: Centre régional de documentation pédagogique.
- Gee, J.P.(1993). What is literacy? Στο Cleary L-M&Linn M.(Eds), *Linguistics for Teachers*. NewYork. Mc Graw- Hill.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago:Aldine.
- Green, J. (1998). Authentic assessment: Constructing the way forward for all students. *Education Canada*, 38(3), 8-12.
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A .K. & Martin. J. (1993). *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. London: The Falmer Press.
- Mallet, D. G. (2005). *An investigation of some authentic assessment for advanced undergraduate engineering and applied mathematics students*. Στο <http://www.studentweb.usq.edu.au>.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (Επιμ. Κυριαζή Ν.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Short. K.G., (1991). Literacy environments that support strategic readers. In D.E. Defond C.A. Lyons & G.S. Pinnell (Eds), *Bridges to literacy –Learning from Reading Recovery*. NY: Heinemann Portsmouth.
- Wiggins, G. (2006). Healthier testing made easy: Tests don't just measure absorption of facts. They teach what we value. *Edutopia*, 49-51.